

Ivan Pozzoni

Imperija nepravde. Hermeneutički proces tumačenja kosmičkog poretka i kršenje biološkog pakta kod Leopardija

Tekstualna sudnica i ugovorni delikt

Kritička analiza književnog teksta, kada se filtrira kroz združena sočiva pragmatike (*pragmatics*) i pravaca iz oblasti prava i književnosti (*Law and Literature*), prestaje da bude puko katalogizovanje osećanja ili retoričkih figura i pretvara se u sudsku raspravu. Predmet proučavanja otkriva tekstualnu arhitekturu koja ne opisuje jednostavno bol, već pokreće parnični postupak za građansku i ugovornu odgovornost protiv samog poretka stvaranja. Lirski subjekt se konstituiše kao oštećena strana u verbalnoj sudnici, optužujući kršenje prvobitnog ugovora o poverenju koji bi trebalo da veže postojanje za princip blagostanja ili, u najmanju ruku, nepatnje. Strategija iskaza kreće se šinama zastrašujuće pravne preciznosti, gde zahtev živog bića potražuje jedno sistematski zanemareno prirodno pravo. Sa tačke gledišta ilokutornih činova (*illocutionary acts*), tekst deluje kao dostava obaveštenja o ontološkom krivičnom delu, sudski poziv u kome se Priroda poziva da odgovara za svoje konstitutivne propuste pred sudom ljudske svesti.

Asimetrija štete i odbrana kosmičke protivničke strane

Dramatična snaga ove optužnice leži u jasnoj komunikacijskoj asimetriji istaknutoj mehanizmima konverzijskih implikatura (*conversational implicature*). Živo biće izlaže svoj odbrambeni podnesak akumulirajući fizičke i biološke dokaze o pretrpljenoj šteti. U čuvenom *Dialogo della Natura e di un Islandese*, protivnička strana biva isterana na čistac i verbalizovana kroz geometrijsku dikciju lišenu patosa, u kojoj odbrana kosmosa poništava bilo kakav zahtev za zaštitom pojedinačnog ljudskog ugovarača: «*Immaginavi tu forse che il mondo fosse fatto per causa vostra? Ora sappi che nelle fatture, negli ordini e nelle operazioni mie, trattone pochissime, sempre ebbi ed*

ho l'intenzione a tutt'altro che alla felicità degli uomini o all'infelicità» («Zamišljaš li ti možda da je svet napravljen zbog vas? Sada znaj da sam u svojim delima, poredcima i operacijama, uz vrlo retke izuzetke, uvek imala i imam nameru usmerenu na sve drugo osim na sreću ili nesreću ljudi»; Giacomo Leopardi, 1824). Ovaj formalni prigovor pravne nenadležnosti koji je podnela Priroda redefiniše biopolitički status čoveka, degradirajući ga iz suverenog sagovornika u puki materijalni udes ciklusa biološke proizvodnje i potrošnje. Optužnica se sudara sa potpunim odsustvom krivične namere (*mens rea*) od strane optužene, koja otvoreno izjavljuje svoju etičku neuključenost u antropocentrični društveni ugovor: «*Quando io vi offendo in qualunque modo e con qual si sia mezzo, io non me n'avveggo, se non rarissime volte: come, ordinariamente, se io vi diletto o vi benefico, io non lo so; e non ho fatto, come credete voi, quelle tali cose, o non fo quei tali atti, per dilettarvi o giovarvi. E finalmente, se anche mi avvenisse di estinguere tutta la vostra specie, io non me ne avvedrei*» («Kada vas na bilo koji način i bilo kojim sredstvom povredim, ja to ne primećujem, osim u vrlo retkim prilikama: kao što, uobičajeno, ako vas razveselim ili vam učinim dobro, ja to ne znam; i nisam učinila, kako vi verujete, te stvari, niti činim te akte da bih vas razveselila ili vam pomogla. I najzad, kada bi mi se i dogodilo da istrebim čitavu vašu vrstu, ja to ne bih ni primetila»; Giacomo Leopardi, 1824). Tekst tako inscenira slom prirodnog prava: ne postoji viši sud kome bi se moglo apelovati, a osuda živog bića poprima karakteristike kazne izrečene bez suđenja od strane jedne «*brutto poter che, ascoso, a comun danno impera*» («ružne sile koja, skrivena, vlada na opštu štetu»; Giacomo Leopardi, 1833). Ova ista vizija, osim kod Šopenhauera u *Die Welt als Wille und Vorstellung* (Arthur Schopenhauer, 1818) i kod Ničea u *Die fröhliche Wissenschaft* (Friedrich Nietzsche, 1882), nalazi mesto i u savremenim delima *Ecosophy* Nesa i Šešonsa, sa *Ecology, Community and Lifestyle: Outline of an Ecosophy*: «*The well-being and flourishing of human and non-human life on Earth have value in themselves. These values are independent of the usefulness of the non-human world for human purposes*» («Blagostanje i procvat ljudskog i neljudskog života na Zemlji imaju vrednost sami po sebi.

Ove vrednosti su nezavisne od korisnosti neljudskog sveta za ljudske svrhe»; Arne Næss, 1989) i *Posthumanism* Rosi Braidotti, sa *The Posthuman*: «*The post-anthropocentric shift away from the hierarchical relations that had privileged 'Man' requires a form of estrangement and a radical repositioning on the part of the subject*» («Post-antropocentrični zaokret od hijerarhijskih odnosa koji su privilegovali 'Čoveka' zahteva oblik otuđenja i radikalno repozicioniranje od strane subjekta»; Rosi Braidotti, 2013).

Hermeneutički kompendijum (2000–2026): između prava, nauke i sociologije realnosti

Pravno-književna optužnica i analitička kritika

U kritičkoj i epistemološkoj panorami razvijenoj u prvoj četvrtini XXI veka (2000–2026), status dela *Oprete moralni* i *Canti* dobio je radikalnu metodološku preorijentaciju. Usmerenja koja se mogu dovesti u vezu sa kognitivnom poetikom (*cognitive poetics*; Stokvel i Tsur), analitičkom filozofijom književnosti (*analytic philosophy of literature*; Lamark, Kerol ili Livingston) i, na polju lingvističke analize, modelima forenzičke lingvistike (*forensic linguistics*; Kaltard i Olson), postepeno su napustila zastarelu kategoriju „psihološkog pesimizma”, tumačeći Leopardijev tekst kao argumentativni i procesni mehanizam, zasnovan na inferencijalnim strategijama, dijaloškoj alokuciji i dokaznoj konstrukciji značenja. Pod ovim svetlom, čuvena pesma *A Silvia* ne čita se kao elegija izgubljene mladosti, već kao zapisnik o neuspehu jednog pravnog obećanja i posledičnom kršenju principa poverenja (*breach of contract*): «*Questo è quel mondo? Questi i diletti, l'amor, l'opre, gli eventi onde cotanto ragionammo insieme? Questa la sorte delle umane genti? All'apparir del vero tu misera cadesti*» («*To li je taj svet? To li su radosti, ljubav, dela, događaji o kojima smo toliko zajedno razgovarali? To li je sudbina ljudskog roda? Pri pojavljivanju istine ti si, jadna, pala*»; Giacomo Leopardi, 1831). Analitička kritika ističe kako se pad iluzije poklapa sa otkrivanjem suve istine kao konačne, neapelabilne presude, u kojoj se smrt («*la fredda morte ed una tomba ignuda*» / «*hladna smrt i go grob*»; Giacomo Leopardi, 1831) konfiguriše kao prinudno izvršenje jedne nepravedne biološke presude. Pravno-književni jezik razotkriva prevaru konstituišući se kao svedočanstvo i istorijsko pamćenje o nepravdi nanesenoj ljudskom rodu.

Neuroestetski odgovor i kompenzacija obmane

Zaokret kognitivnih neuronauka i neuroestetike bacio je novo svetlo na paradoks koji je još u devetnaestom veku izneo Frančesko De Sanktis, prema kome optužnica o ništavnosti svega proizvodi kod čitaoca suprotan, vitalni efekat. Kada razum potvrđuje poraz i ništavnost postojanja, kros-modalna aktivacija moždanih područja zaduženih za utjelovljenu simulaciju (*embodied simulation*) pretvara estetsku reprezentaciju praznine u lek za um. Kao što je za beleženo u mislima u *Zibaldone*, umetničko delo koje dokumentuje ontološku štetu aktivira krug nagrade i utehe: «*Hanno questo di proprio le opere di genio, che quando anche rappresentino al vivo la nullità delle cose... tuttavia ad un anima grande che si trovi anche in uno stato di estremo abbattimento... servono sempre di consolazione, raccendono l'entusiasmo*» («*Ovo je svojstveno delima genija: čak i kada živo predstavljaju ništavnost stvari... ipak velikoj duši, koja se nalazi čak i u stanju krajnje potištenosti... uvek služe kao uteha, ponovo raspaljuju entuzijazam*»; Giacomo Leopardi, 1898–1900). Sa tačke gledišta kognitivne poetike, lepota lirske forme deluje kao imunitetska barijera. Neuralna aktivacija izazvana „plemenitim iluzijama” («*il piacere vano delle illusioni... ingredienti essenziali del sistema della natura humana*» / «*uzaludno zadovoljstvo iluzija... suštinski sastojci sistema ljudske prirode*»; Giacomo Leopardi, 1898–1900) deluje kao biološki mehanizam otpornosti (rezilijentnosti). Iako se zna da je prevara razotkrivena razumom, mnemorički trag iluzije poseduje «*una radice vigorosissima, e continuando a vivere, tornano a rifiorire in dispetto di tutta l'esperienza*» («*veoma snažan koren, i nastavljajući da živi, ponovo cveta uprkos celokupnom iskustvu*»; Giacomo Leopardi, 1898–1900). Poezija stoga postaje neophodan evolutivni instrument, neurobiološki resurs pogodan da izbegne kognitivno sagorevanje (*cognitive burnout*) pred slepilom kosmosa.

Antropologija nege u biopolitičkoj pustinji

Konačno, savremena sociologija i antropologija umetnosti postepeno su iznova pročitale konačni ishod Leopardijevog suočavanja sa univerzumom ne kao poziv na samoubistvo ili destruktivnu izolaciju, već kao mogućnost etike zajedničke ranjivosti: oblik solidarnosti među konačnim bićima, koji anticipira neka savremena promišljanja o nezi, zajednici i odgovornosti prema životu. Ova perspek-

tiva nalazi saglasje u teorijama ranjivosti i nege razvijenim u XXI veku: od Marte Nusbaum, koja je emocije i književno pripovedanje tumačila kao oblike spoznaje ljudske krhkosti (*Upheavals of Thought*, 2001), preko Džoun Tronto, koja je negu pretvorila u političku paradigmu demokratije (*Caring Democracy*, 2013), pa sve do posthumanističkih perspektiva Rosi Braidoti (*The Posthuman*, 2013) i multispecijskih vizija Ane Cing (*The Mushroom at the End of the World*, 2015), u kojima se ljudsko biće ponovo smesta unutar mreža ekološke i relacione zavisnosti. U ovoj perspektivi, „društveni lanac“ («social catena») iz pesme *La Ginestra* mora se čitati kao rano poetsko uobličavanje zajednice zasnovane ne na superiornosti čoveka nad prirodom, već na zajedničkoj izloženosti prekarne prirode postojanja. U *Dialogo di Plotino e di Porfirio*, odbijanje samoubistva se formuliše u ime društvene odgovornosti i međusobne pomoći: «[...] e andiamoci incoraggiando, e dando mano e soccorso scambievolmente; per compiere nel miglior modo questa fatica della vita» («[...] i bodrimo se dalje, pružajući ruku i pomoć jedno drugom; da bismo na najbolji način izveli ovaj trud života»; Giacomo Leopardi, 1827). Ovaj koncept nalazi svoje antropološko ispunjenje u poemi *La ginestra*, gde pustinjaški cvet postaje simbol civilizacije svesne sopstvenog biološkog ograničenja. Savremena sociologija prepoznaje u ovoj „konfederaciji krhkosti“ radikalnu alternativu retorikama tržišta i kapitalističkog napretka. Prepoznajući Prirodu kao zajedničkog neprijatelja, ljudi su podstaknuti da sklope pakt svetovne solidarnosti, ujedinjujući se «in pria dell'umana compagnia» («pre svega u ljudsko društvo») kako bi se branili i pomagali «negli alterni perigli e nelle angosce della guerra comune» («u naizmeničnim opasnostima i u strepnjama zajedničkog rata»; Giacomo Leopardi, 1836). Umetnost prestaje da bude puki ukras i postaje građanska praksa, jedini antropološki mehanizam sposoban da obezbedi nastanjivost zemlje kroz deljenje naše zajedničke i krhke istine.

Zaključak

Da bismo rezultate ovog istraživanja izložili na jasan, direktan način i bez teških filtera univerzitetskog jezika, ovaj ogled nas stavlja pred pravi pravcati sudski proces koji je ljudsko biće pokrenulo protiv zakona prirode. Za razliku od drugih tumačenja koja u bolu vide oblik mi-

renja sa sudbinom, pisanje ovde postaje oružje logičke i građanske pobune. Čovek otkriva da je bačen u svet koji je regulisan slepim i ravnodušnim mehanizmom, čiji cilj nije naša sreća. Pred ovim „prekršenim ugovorom“, reakcija književnosti nije predaja, već ponosna i neumoljiva optužba za pretrpljenu nepravdu. Izuzetan zaokret ovog puta leži u načinu na koji umetnost uspeva da zaceli ranu koju je sama otvorila. Ako nam razum dokazuje da je sve uzaludno, lepota i ritam pesničke reči aktiviraju u nama neočekivanu vitalnu reakciju, sposobnu da nam vrati snagu za život upravo dok čitamo o sopstvenoj krhkosti. Iluzije, ljubav i solidarnost nisu detinjasti snovi koje treba cinično odbaciti, već biološka odbrana neophodna da se ne poludi pred prazninom postojanja. Konačna presuda ovog procesa ne ostavlja nas izolovane u našem bolu, već nas poziva da se zbližimo jedni sa drugima: svest o tome da smo svi podjednako krhki postaje jedina, prava cigla na kojoj se može izgraditi bratsko, pošteno društvo zasnovano na međusobnoj pomoći i saosećanju.